

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота (проект) магістра

з теми **«РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DO1-M21z
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньо-професійною програмою
Дошкільна освіта з додатковою
спеціальністю Початкова освіта
(заочна форма навчання)
Куніцина Лілія Анатоліївна

Керівник: **Каньоса Н. Г.**,
кандидат психологічних наук, доцент

Рецензент: **Бахмат Н.В.**,
доктор педагогічних наук, професор

Кам'янець-Подільський – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	6
1.1 Теоретичні основи розвитку творчих здібностей старших дошкільників.....	6
1.2 Педагогічні та творчо-активізуючі можливості української народної іграшки	20
1.3 Структура, критерії та рівні сформованості творчої активності старшого дошкільника.....	37
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ	46
2.1 Психолого-педагогічна діагностика розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.....	46
2.2 Педагогічні умови і методика формування творчих здібностей старших дошкільників засобами української народної іграшки.....	55
2.3 Порівняльний аналіз результатів дослідження	65
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблеми перебудови нашого суспільства нерозривно пов'язані з вирішенням завдань формування творчої особистості. Адже саме така особистість є справжнім творцем історії, оскільки весь шлях, який пройдено людством, – це безперервний процес творіння. Творчість дає людині можливість актуалізувати свої потреби, інтереси, здібності, знаходити форми прояву індивідуальної активності. Творче самовираження сприяє усвідомленню особистісної ваги, емоційному розкріпаченню, зростанню впевненості у собі. У зв'язку з цим все більшої теоретичної і практичної значущості набуває залучення дошкільників до творчої діяльності, створення необхідних умов для формування творчої активності дошкільників.

Проблема творчої активності завжди була у полі зору вчених. Різні аспекти творчості розглядали В. Дружинін, Я. Пономарьов, І. Семенов; психологічні основи творчої активності вивчали Д. Богоявленська, Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, В. Крутецький, Г. Костюк, В. Мерлін, Н. Тализіна та ін.; педагогічний аспект зазначеної проблеми досліджували Л. Аристова, Ю. Бабанський, М. Данилов, І. Лернер, О. Савченко, М. Скаткин, Т. Шамова, Г. Щукін та ін. Дослідниками сформульовано основні умови формування творчої активності (Н. Вишнякова, Л. Івахненко, В. Лозова Ю. Неженцев, С. Сисоєва); визначено особливості прояву творчої активності старших дошкільників у різних видах діяльності: ігровій – Ю. Косенко; трудовій – В. Сьомін, В. Тименко; образотворчій – С. Діденко, В. Кардашов.

Важливе місце у системі засобів формування творчої активності дітей посідає народне мистецтво, яке унікальним чином інтегрує у собі побутові, мистецькі, педагогічні традиції (Н. Вишнякова, С. Діденко, С. Коновець та ін.). Своєрідним різновидом українського народного мистецтва є іграшка, що якнайкраще підтверджує нерозривність становлення окремої людини і людства.

Аналіз педагогічних досліджень свідчить, що українській народній іграшці відведено важливе місце у виховному процесі сучасних дитячих дошкільних закладів (Л. Артемова, О. Батухтіна, А. Грабовська, Е. Горунович, А. Грибовська, Г. Вишнева, Л. Калуська та ін.). Однак поза спеціальною увагою залишилися теоретичні і методичні аспекти використання української народної іграшки у педагогіці дошкільної освіти, хоча сучасній науці відомо, що твори народного мистецтва впливають на розвиток пізнавальної, емоційної сфер особистості, її творчих здібностей, сприяють активізації творчо-продуктивної діяльності.

Соціальна та педагогічна значущість проблеми розвитку творчих здібностей підростаючого покоління, її недостатня теоретична та методична розробленість зумовили вибір теми дипломного дослідження: «Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти».

Об'єкт дослідження – процес творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами української народної.

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами української народної іграшки.

Відповідно до мети дослідження було визначено такі **завдання**:

- вивчити теоретичний аспект розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку;
- розкрити педагогічні можливості української народної іграшки як засобу, що сприяє ефективному формуванню творчих здібностей старших дошкільників;
- визначити критерії, показники і рівні сформованості творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобами української народної іграшки;
- виявити педагогічні умови ефективного розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку;
- науково обґрунтувати та експериментально перевірити методику розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

У відповідності з визначеними завданнями і поставленою метою в кваліфікаційній роботі застосовано загальнонаукові теоретичні та емпіричні методи (аналіз документів, спостереження, опитування, інтерв'ювання, експертне оцінювання, метод незалежних характеристик), за допомогою яких було зібрано дані для аналізу результатів дослідження і зроблено відповідні наукові висновки.

Базою для експериментального дослідження виступили групи старшого віку приватного підприємства Приватний дошкільний навчальний заклад «Я люблю Монтесорі» міста Хмельницького.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та впровадженні у освітньо-виховний процес закладу дошкільної освіти методичних рекомендацій з розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Матеріали дослідження можуть бути використані при розробці програм, спецкурсів, та у роботі закладів дошкільної освіти.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовані в умовах практичної педагогічної роботи. Крім того, апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалося шляхом публікацій та доповідей на міжнародних (1), всеукраїнських (7) та регіональних (1) конференціях та семінарах.

Результати дослідження впроваджені у освітній процес Приватного дошкільного навчального закладу «Я люблю Монтесорі» міста Хмельницького.

Публікації:

- *Формування творчих здібностей дітей в процесі ігор-драматизацій* // Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти : збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра теорії та методик дошкільної освіти. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2022. С. 79-82.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Сучасні умови духовного і національного відродження суспільства характеризуються гуманізацією освітнього процесу, поверненням до особистості дитини розвитком найкращих її якостей, формуванням різнобічно розвиненої, творчо активної особистості дошкільника.

Одним із різновидів активних засобів навчання та виховання є українське народне мистецтво. Воно є унікальним у вирішенні завдань як художнього, так і особистісного розвитку, громадського і духовного становлення підростаючого покоління незалежної України. Це зумовлено не тільки природою сприймання народного мистецтва, а й тим, що декоративна діяльність стає однією з найдоступніших і емоційно-захоплюючих форм творчості як у дошкільному, так і в подальшому молодшому шкільному віці. Тому нами була досліджена проблема розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами одного із різновидів українського народного мистецтва – іграшки.

1. На основі узагальнення результатів теоретичного аналізу встановлено, що творча активність є вищим рівнем прояву пізнавальної активності людини, якістю особистості, її інтегральною характеристикою.

Проведений аналіз уможливив визначення творчої активності старшого дошкільника як якості особистості, сутність якої полягає у готовності здійснювати ініціативні, новаторські дії у царині мистецтва. У контексті даного дослідження творча активність старшого дошкільника має формуватися у процесі різних видів творчої діяльності, знаходити своє виявлення через різноманітність цієї діяльності, сформованість потреби і інтересу до опанування певним різновидом мистецтва, самостійність і пізнавальну активність.

2. У дослідженні виявлено, що значущим фактором розвитку творчих здібностей старших дошкільників є активне залучення дітей до вивчення українського народного мистецтва. Народній іграшці у цьому процесі має відводитися значна роль. Українська

народна іграшка як естетичний об'єкт є особливим типом художньої творчості, що вміщує у собі кілька видів народного мистецтва, є носієм історичних, загальнокультурних, художньо-декоративних, національних рис та особливостей, що дозволяє використовувати її як дійовий навчально-виховний засіб розвитку творчих здібностей особистості дитини старшого дошкільного віку.

3. У кваліфікаційній роботі визначено структурні компоненти творчої активності старших дошкільників: перцептивно-емоційний, пізнавально-інформаційний, творчодіяльнісний. Змістові параметри визначених компонентів є критеріальними характеристиками рівнів (високого, середнього, низького) творчої активності дітей старшого дошкільного віку, а саме: наявність потреби вивчення різновидів українського народного мистецтва; обізнаність, щодо різновидів українського народного мистецтва, зокрема, іграшки; бажання виразити себе у різних видах творчої діяльності у галузі української народної іграшки; виявлення самостійності задуму та оригінальності вирішення задач творчого характеру. Встановлено, що серед дітей старшого дошкільного віку переважає низький рівень (60 %) досліджуваного феномена.

4. Розроблено та експериментально перевірено методика розвитку творчих здібностей старших дошкільників. В її основу покладено залучення дітей до української народної іграшки через систему різних типів занять та заходів з образотворчого мистецтва та художньої праці. Методи і прийоми роботи, що їх було застосовано у процесі розвитку творчих здібностей старших дошкільників, узгоджуються з імпровізаційним стилем роботи народних майстрів, особливостями образотворчості та емоційним характером дитячої творчості.

5. Експериментально доведено ефективність процесу розвитку творчої активності старших дошкільників засобами української народної іграшки завдяки організації таких педагогічних умов: 1) підбір українських народних іграшок, доступних для сприйняття та відтворення старшими дошкільниками; 2) використання у освітньо-виховному процесі необхідного і достатнього обсягу систематизованої інформації щодо української народної іграшки (історичний, теоретичний, практичний аспекти); 3) оволодіння дітьми традиційними прийомами створення та оздоблення

українських народних іграшок; 4) організація процесу самостійного виготовлення старшими дошкільниками іграшок за традиціями українських народних; 5) доступність та педагогічна доцільність пропонованих завдань; 6) створення на заняттях та у гуртковій роботі позитивно-емоційної творчої атмосфери зацікавленості та захопленості.

6. Аналіз даних проведеного експерименту підтвердив результативність поетапного формування творчої активності старших дошкільників засобами української народної іграшки: опосередкований вплив на розвиток творчих здібностей (I етап); цілеспрямоване розвиток творчих здібностей старших дошкільників (II етап); безпосередній прояв творчої активності старших дошкільників у різних видах діяльності по опануванню мистецтва української народної іграшки (III етап).

Проблема розвитку творчих здібностей старших дошкільників у закладах дошкільної освіти не обмежується цим дослідженням. Численні аспекти даної проблеми потребують свого подальшого дослідження та вирішення. Серед них: з'ясування можливостей формування творчої активності особистості засобами інших видів професійного та народного образотворчого мистецтва відповідно до різних вікових груп дітей; розвиток творчих здібностей особистості у процесі опанування української народної іграшки; підготовка майбутніх вихователів до педагогічного керівництва художньо-творчою діяльністю старших дошкільників з використанням народної іграшки та інших різновидів народного та професійного декоративно-ужиткового мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапова Т.П. Формування творчої активності студентів творами живопису в навчальному процесі : Автореф. дис.... канд. пед. наук. Харків, 1996. 20 с.
2. Андрусич Н. Пригадаймо майбутнє // Дошкільне виховання. 2006. №1. С. 18-21.
3. Антонович Є.А. Змістовий та семантичний підходи до освоєння народного образотворчого мистецтва // Зміст загальної середньої образотворчої освіти і підготовка вчителів образотворчого мистецтва: Всеукр. наук.-практ. конф. / Редкол.: Рудницька О.П. та ін. Київ, 2000. С. 11-17.
4. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 2013. 272 с.
5. Базовий компонент дошкільної освіти України : Наук. кер. : А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук.; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В. та ін. Київ : Видавництво, 2021. 26 с.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 15.10.2022).
6. Батухтіна О. Формування елементів національної культури у дітей шостого року засобами української народної іграшки. Автореф. дис....канд. пед. наук. Київ, 2009. 18 с.
7. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 2008. 204 с.
8. Біла І.М. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. 200 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309053.pdf> (дата звернення: 10.06.2022).
9. Біла І.М. Актуальні проблеми гри дошкільника : навч.-метод. комплекс. Кам'янець-Подільський, 2008. 48 с.
10. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. 1983. 176 с. URL: https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_001181731/ (дата звернення: 17.04.2022).

11. Богуш А, Монке О. Формування оцінно-етичних суджень у дітей старшого дошкільного віку. Одеса : ПНЦ АПНУ, 2002. 239 с.
12. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі : Навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Вища шк., 2002. 407 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/8788> (дата звернення: 07.03.2022).
13. Веселкові барви. Українське декоративне мистецтво. Київ : Мистецтво, 2009. 146с.
14. Вовчик-Блакитна О.О. Особливості емоційного розвитку дошкільника // Психічний розвиток дитини-дошкільника. Київ : Світич. 2004. С. 29–35.
15. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Под ред. В. В. Давыдова. Москва : АСТ: Астрель : Люкс, 2005. 671 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1607988/> (дата звернення: 16.09.2021).
16. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии. 1997. 220 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1607988/> (дата звернення: 16.03.2022).
17. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. 1967. 286 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1607988/> (дата звернення: 16.03.2022).
18. Гавриш Н. В. Інтегровані заняття : Методика проведення. Київ : Шк. світ, 2007. 128 с.
19. Данилейко С. До питання про критерії українського народного мистецтва // Народна творчість та етнографія. 2012. №3. С. 29.
20. Данішевська Л. Мрія про одвічне щасливе життя // Образотворче мистецтво. 2008. №1. С. 24-25.
21. Джола Д.М., Щербо А.Б. Теорія і методика естетичного виховання школярів: Навч.-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 2008. 392 с.
22. Доренський В. Мистецтво як феномен людино творення // Філософська думка. 2009. № 6. С. 61–78.
23. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К.Л. Крутій, О.О. Фунтікова. Запоріжжя : «ЛПІС» ЛТД, 2010. 324 с.
24. Дуткевич Т.В. Психологія дитяча : навч. посіб. 2-ге вид., стер. Кам'янець-Подільський : К-ПНУ ім. І. Огієнко, 2016. 347 с.

25. Энгельмейер П.К. Теория творчества., 2010. 208 с. URL: https://platona.net/load/knigi_po_filosofii/filosofija_nauki_tekhniki/ehngelmejer_teorija_tvorchestva_2010/30-1-0-4547 (дата звернення: 12.02.2022).
26. Жолтовський Т.М., Мусієнко П.І. Українське декоративне мистецтво. Київ : Мистецтво, 2003. 32 с.
27. Заглада Н. Побут селянської дитини. Дитячі забави та забавки // Неопалима купина. 1995. №5. С. 6.
28. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир, 2006. 320 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2799/1/monographiya.pdf> (дата звернення: 21.04.2022).
29. Зязюн І. А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії : Навч.посіб. для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навч. закладів. Київ : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
30. Індивідуалізація виховання дошкільника: навч. посіб. Київ : Педагогічна думка, 2007. 150 с.
31. Ігрова діяльність старших дошкільників / упоряд. Н.Ф. Юрченко. Харків : Основа, 2012. 302 с.
32. Індивідуалізація виховання дошкільника: Навч. посіб. / С. О. Ладивір, Т. О. Піроженко, О. О. Вовчик-Блакитна, и др. Київ : Наукова думка. 2007. 200 с.
33. Каньоса Н. Г. Теорія та технології розвитку дитячої художньої творчості дошкільників : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д.Г., 2015. 188 с.
34. Каньоса Н. Г. Підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до забезпечення творчого розвитку дітей // Педагогічна освіта : теорія і практика : збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Бахмат Н.В.]. Вип. 30 (1-2021). Київ : Міленіум, 2021. С. 227–240. URL: <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/234615> (дата звернення: 15.05.2022).
35. Кириченко Н., Науменко Т. Мистецтво розвиває творчість : метод. посіб. для працівників дошкільних закладів, вчителів початкових класів. Тернопіль,

- Мальва-ОСО 2008. 72с.
36. Кириченко Н.Т. Естетичне виховання дошкільників засобами образотворчого мистецтва : Наукові записки УДПУ «Українське дошкілля». Науковий світ, 2000. С. 47–50.
 37. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. школа, 1989. 608 с. URL: https://pidru4niki.com/18991009/psihologiya/kostyuk_zdibnosti_rozvitok_ditey_navchannya_pratsya_shlyah_rozvitku_zdibnostey (дата звернення: 16.03.2022).
 38. Крутій К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: Монографія: У 2-х ч. Частина перша. Концепції, проектування, технології створення. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2009. 320 с.
 39. Ладивір С.О. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку // Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку: науково-методичний посібник. Житомир, 2013. 175 с.
 40. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. 1984. 449 с. URL: https://www.studmed.ru/lomov-bf-metodologicheskie-i-teoreticheskie-problemy-psihologii_8e4c7898ccd.html (дата звернення: 25.02.2022).
 41. Люблінська Г. О. Дитяча психологія. Київ : Вища школа, 1994. 355 с.
 42. Лохвицька Л. Розвивальне предметне середовище в дошкільних навчальних закладах : навч.-метод. посіб. : схвалено для використ. в дошкільних навч. закл. Київ : Редакція газет з дошкільної та початкової освіти, 2013. 77 с.
 43. Любчак Л.В., Колеснік К.А. Методика організації ігрової діяльності: практикум. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 115 с.
 44. Максименко С. Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження. НДІ психології. Київ, 1990. 239 с.
 45. Максименко С.Д. Особистість: Проблема структури (генетичний аспект) // Актуальні проблеми сучасної психології: наук. записки Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. акад. С.Д. Максименка. Київ : Нора-друк, 2003. Вип. 23. С. 3–14.

46. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти 2021р.) <https://osvita.ua/doc/files/news/815/81519/6050be86b4f68482865820.pdf> (дата звернення: 27.05.2022).
47. Міщиха Л.П. Психологія творчості. Навчальний посібник. Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. 448 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk758535.pdf> (дата звернення: 12.05.2022).
48. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості // Обдарована дитина. 2004. Т. 6. С. 2–9. URL: <http://surl.li/dwqdt> (дата звернення: 15.05.2022).
49. Моляко В.О. Концепція виховання творчої особистості. Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії», 2020. Вип. 21(1), С. 50–55. URL: <https://director.npu.edu.ua/index.php/dslg/article/view/247> (дата звернення: 25.04.2022).
50. Моляко В.О. Функціонування творчого мислення в інформаційно-віртуальному просторі суб'єкта: монографія / В.О. Моляко, Ю.А. Гулько, Н.А. Ваганова [та ін.]; за ред. В.О. Моляко. Київ – Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 194 с. URL: <http://psychology-naes-ua.institute/userfiles/files/Moljako.pdf>
51. Моляко В.О. Тактики творчої діяльності // Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати досліджень. Житомир : Рута. 2006. С. 27–29.
52. Моляко В.О. Психологічні проблеми конструктивної діяльності людини // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім.Г.С. Костюка АПН України. / За ред. С. Д. Максименка. Київ, 2002. Т. IV, Ч. 7. С. 162–170.
53. Мудрик С.Б., Мудрик А.М. Ігри й забави в обрядах та звичаях українського народу. Київ : ІЗМН, 1997. С. 162–185.
54. Навчальний посібник з курсу українська народна іграшка для студентів факультету дошкільної освіти. Харків : ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2017. 122 с
55. Найден О. Українська народна іграшка. Семантика. Історія. Образна своєрідність. Функціональні особливості. Київ : Арк, 2009. 256 с.

56. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку : Науково-методичний посібник. Житомир, 2003. 175 с.
57. Павелків Р., Цигипало О. Дитяча психологія : Підручник. 2-ге вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 400 с.
58. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу : Навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 225 с. URL: <https://docplayer.net/73345359-Psihodiagnostichniy-instrumentariy-psiiodiagnostichniy-instrumentariy-v-umovah-doshkilnogo-zakladu-zakladu-r-v-pavelkiv-o-p.html> (дата звернення: 18.04.2022).
59. Пиаже Ж. Избранные Пихологические труды / Пер. с франц. 1969. 659 с. URL: http://elib.gnpbu.ru/text/piazhe_izbrannye-psiiodogicheskie-trudy_1969/go,658;fs,1/ (дата звернення: 11.03.2022).
60. Піроженко Т.О. Психічний розвиток дитини дошкільного віку: Досвід роботи сучасного дошкільного закладу. Запоріжжя : ЛПІС ЛТД, 2003. 168 с.
61. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка : підручник. 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 448 с.
62. Програми розвитку, виховання і навчання дітей дошкільного віку <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej> (дата звернення: 18.06.2022).
63. Психологічний словник. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiiodog_pedagogiki/slov.htm (дата звернення: 18.06.2022).
64. Рахно Костянтин. Глиняна іграшка у міфі й ритуалі // Постметодика. Полтава, 2003. № 5-6. Іграшки у школі. С. 20-22. URL: https://www.academia.edu/9312064/Рахно_Костянтин_Глиняна_іграшка_у_міфі_й_ритуалі (дата звернення: 10.03.2022).
65. Роговик Л. С. Психомоторика дитини. Київ : Главник, 2005. 112 с.
66. Розвиток творчої особистості дошкільника. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2008. 351 с.
67. Роменець В. А. Психологія творчості : Навч. посібник. Київ : Либідь, 2004. 288 с.

68. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. 2003. 713 с. URL: <http://www.marsexx.ru/etika.html> / (дата звернення: 15.04.2022).
69. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість. Монографія. Київ : Каравела, 2008. 50 с.
70. Соціальна адаптація обдарованої особистості: від дитинства до юності : методичний посібник / К.А. Андросович, Л.І. Ткаченко, Г.В. Ільїна, І.О. Якимова, В.М. Шульга. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 106 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/728920/2/Posibnyk_Sozialna%20adaptaziya.pdf (дата звернення: 10.04.2022).
71. Стельмахович М.Г. Народна дидактика. Київ : Знання, 2005. 48 с.
72. Стельмахович М.Г. Історія української педагогіки: Навчальний посібник. Київ, 2006. 357 с.
73. Стратегії творчої діяльності / за заг. ред. В.О. Моляко Київ : Освіта України, 2008. 702 с.
74. Стребна О.В., Соценко А.О. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи. Харків : Основа, 2005. 174 с.
75. Сучасний дошкільний заклад: середовище для розвитку : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Сисин О.В., 2012. 351 с.
76. Терещенко О.П., Ветлугина О.П. Розвиток творчості старшого дошкільника в образотворчій діяльності. Київ : Світич, 2009.
77. Теорія і практика дошкільного виховання / С. Русова. Прага: Укр. громад. вид. фонд, 1924. 123 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002931 (дата звернення: 15.04.2022).
78. Українська родина: Родинний і громадський побут: Навчально-методичний посібник для вчителів та викладачів народознавства / Упор. Орел Лідія. Київ, 2000. 423 с.
79. Українське мистецтво : в двох томах з додатками / Вадим і Данило Щербаківські ; передм. І.О. Ходак ; предм.-геогр. Покажч. В.М. Слободяна ; упорядн. О.О. Савчук. Харків : Видавець Савчук О.О., 2015. 472 с.

80. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : В 2-х томах / Ред. кол.: В. М. Столетов та ін. Київ : Рад. шк., 1983. Т. 1. 488 с.; Т. 2. 352 с.
81. Формування інноваційного простору дошкільної освіти : наук.-метод. посіб. / упоряд. Н.В. Любченко, О.А. Прокопенко, А.С.Виноградова; за ред. Є.Р. Чернишової. Київ : Ун-т менедж. освіт НАПН України. 2012. Ч. 1. 112 с.